

Jak opublikować artykuł według zasad Open Access - porady dla autorów publikacji medycznych

Streszczenie

Otwarty dostęp do publikacji ze strony użytkownika oznacza możliwość korzystania bez ograniczeń czasowych i z dowolnej lokalizacji z pełnych tekstów artykułów naukowych. Natomiast dla autora, który zamierza opublikować artykuł według zasad Open Access może się to wiązać z poniesieniem wydatków związanych z udostępnianiem treści w postaci elektronicznej. Referat jest próbą spojrzenia na zasady Open Access i politykę wydawców z odniesieniem do kosztów jakie ponosi autor. Przedstawia kolejne kroki postępowania w trakcie publikowania w modelu otwartym.

Otwarty dostęp do wiedzy

Wdrażanie otwartego dostępu do treści naukowych związane jest ze zmianami w technologii cyfrowej, informatyce i telekomunikacji w obszarze publikowania i wymiany wiedzy. Konsekwencją tego jest powstawanie nowych zasad komunikacji opartych na powszechnym i równoprawnym dostępie do wyników badań naukowych, a w szczególności do efektów prac finansowanych ze środków publicznych¹. Otwartość w komunikacji jest niezwykle istotna w nauce, gdzie powstają nowe hipotezy badawcze, następuje ich weryfikacja, wdrożenie nowych metod i pomysłów. Im szersze grono odbiorców tym większe prawdopodobieństwo użytkowania zasobów wiedzy i stymulowanie rozwoju. Wzrost efektywności wykorzystania wiedzy poprzez otwartość nauki sprawia, że staje się ona bardziej produktywna².

Otwartość w badaniach zwiększa też odpowiedzialność za procedury badawcze, dbałość o rzetelność wykonywanych zadań, przestrzeganie metodologii, prawidłowe raportowanie i poszanowanie własności intelektualnej³. Publiczna dyskusja nad wynikami przyczynia się do tego, że po zakończeniu doświadczeń dokumentacja jest lepiej zabezpieczana i udostępniana

¹ Niezgodka M. [et al.]: Wdrożenie i promocja otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych. Praktyki światowe a specyfika polska. Przewidywane koszty, narzędzia, zalety i wady. Warszawa: ICM, 2011. Dostęp: http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Nauka/Polityka_naukowa_panstwa/Analizy_raporty_statystyki/20120208_EKSPERTYZA_OA_ICM.pdf [odczyt 08.08.2012].

² Bendyk E.: Polak zdolny, ale nie innowacyjny. Zapomnieć o zombi. Dostęp: <http://www.polityka.pl/nauka/technika/1529047.2.polak-zdolny-ale-nie-innowacyjny.read> [odczyt 09.08.2012].

³ Rzetelność w badaniach naukowych oraz poszanowanie własności intelektualnej. Publikacja Zespołu do Spraw Dobrych Praktyk akademickich Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Dostęp: http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/ministerstwo/Publikacje/20120806_rzetelnosc_broszura_fin.pdf [odczyt 17.08.2012].

innym w celu weryfikacji wyników lub powtórnego przeprowadzenia eksperymentu w innym ośrodku badawczym. Otwartość ułatwia dyskusję nad rzetelnością i wiarygodnością przeprowadzonych badań.

Koszty otwartego dostępu

Na koszt udostępniania publikacji składają się koszty wcześniejszych procesów przyczyniających się do powstania artykułu lub książki. Można do nich zaliczyć np. wykonywanie prac doświadczalnych, opracowanie wyników, recenzowanie, redakcję tekstu i prace wydawnicze. Z otwartym udostępnianiem najbardziej związane są czynności, które przyjęły nową formę wynikającą ze zmian w technologii wydawniczej. Technika komputerowa w zasadniczy sposób wpłynęła na postać końcową publikacji, dając możliwość utworzenia dokumentu elektronicznego o odmiennych cechach ułatwiających zdalne udostępnianie. Zmieniły się więc odpłatności za opracowanie tekstów, rozpowszechnianie i archiwizowanie. Wprowadzenie otwartego dostępu do treści naukowych nie oznacza, że nikt nie ponosi kosztów ich wyprodukowania i dystrybucji. Istotne jest rozwiązanie problemu na kogo przerzucić wzrost wydatków związanych z wdrożeniem nowych technologii. Finansowanie badań zazwyczaj zapewnione jest z pieniędzy publicznych. Jeśli koszt publikacji wliczymy do tego samego źródła finansowania co badania, to zapewnimy użytkownikowi możliwość otrzymania informacji o wynikach.

Budowanie idei otwartości jest w dużym stopniu odpowiedzią na rosnące ceny czasopism naukowych i formą sprzeciwu odbiorców wobec ponoszenia dodatkowych wydatków. Przy malejących zyskach ze sprzedaży czasopism wydawcy zaczęli stosować różnorodne strategie zarządzania, aby pogodzić zmieniające się reguły finansowania z bezpłatnym udostępnianiem. Nowe technologie sprawiły, że użytkownik ma możliwość pozyskania jednej publikacji i nie musi kupować całego czasopisma, tak jak w formie drukowanej. Jednostką rozliczeniową, na którą przelicza się koszty publikowania otwartego stał się artykuł. Wlicza się to tego system zarządzania czasopismem, prace redakcyjne związane z korektą merytoryczną, techniczną i poprawnością językową, formatowanie tekstów do postaci zapewniającej sprawne udostępnianie w sieci, system identyfikacji elektronicznej dokumentu oraz utrzymanie platformy dostępowej. W zależności od zastosowanych narzędzi wydawnictwa wybierają strategię tańszego publikowania opartą na bezpłatnych aplikacjach lub droższą z wykorzystaniem komercyjnych systemów.

Kto ponosi koszty publikowania?

W praktyce powstało wiele dróg finansowania otwartego dostępu. Jedną z nich opiera się na dotacjach od instytucji rządowych, konsorcjów uczelni i instytucji naukowych, fundacji, prywatnych firm. Czasami tworzone są specjalne fundusze, na które wpłacane są składki wspierające finansowanie czasopism. Niektóre redakcje czasopism same zabiegają o środki tworząc w tym celu akcje zachęcające do dotowania takiej działalności.

W modelu finansowym opartym na pobieraniu opłat za artykuł, pieniądze wpływają od instytucji, w której pracuje autor lub z funduszy przeznaczonych na badania (z grantu). Wysokość opłat może być jednakowa dla każdego artykułu, może zależeć od jego długości,

ilości kolorowych rycin. Wydawcy stosują różnego rodzaju zniżki dla autorów, którzy przejmą na siebie część prac redakcyjnych, nawiążą współpracę instytucjonalną dającą możliwość mniejszych opłat. Stosowane są także zniżki na prośbę autora, dla artykułów o wybranej tematyce lub dla autorów z krajów rozwijających się. Redakcje czasopism oferują też autorom możliwość wyboru pomiędzy modelem otwartym a tradycyjnym. Wybierając formę otwartą autor bierze na siebie opłaty związane z finansowaniem tego procesu.

Przewodnik dla autorów

Chcąc opublikować artykuł na zasadach otwartości np. z dziedziny obejmującej zagadnienia zdrowia publicznego, środowiskowych zagrożeń zdrowotnych lub medycyny pracy autor zaczyna poszukiwania od identyfikacji czasopism zajmujących się tą problematyką. Często weryfikuje ich wskaźnik wpływu IF (impact factor), gdyż chce aby praca została wydrukowana w czasopiśmie wysoko klasyfikowanym w systemach oceny czasopism. Jedną z metod jest sprawdzenie w bazie Journal Citation Reports listy z działu Public Environmental & Occupational Health. W 2012 r. znalazło się tam 157 periodyków z całego świata posiadających IF. Autor wybiera te, które są najbardziej związane tematycznie z jego pracą, sprawdza model finansowania i zasady archiwizacji. Zawęży swoje poszukiwania do kilkunastu przykładowych tytułów:

1. American Journal of Industrial Medicine
2. Annals of Occupational Hygiene
3. Archives of Environmental and Occupational Health
4. International Archives of Occupational and Environmental Health
5. International Journal of Occupational and Environmental Health
6. International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health
7. Journal of Occupational and Environmental Medicine
8. Journal of Occupational and Environmental Hygiene
9. Journal of Occupational Health
10. Journal of Occupational Science
11. Occupational and Environmental Medicine
12. Occupational Medicine
13. Scandinavian Journal of Work, Environment & Health.

Następnie sprawdza politykę wydawniczą poszczególnych wydawców w zakresie otwartego udostępniania w katalogu SHERPA/RoMEO (Publisher copyright policies & self-archiving) posadowionym na Uniwersytecie w Nottingham⁴. Dowiaduje się, czy może archiwizować

⁴ SHERPA/RoMEO: publisher copyright policies & self-archiving. Dostęp: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/> [odczyt 20.08.2012].

artykuł w swoim własnym lub instytucjonalnym repozytorium. Wpisując w wyszukiwarce SHERPA/RoMEO tytuł każdego czasopisma uzyskuje informacje o ogólnych zasadach jakie stosuje wydawca (tab. 1).

Tab. 1. Polityka wydawców wobec OA dla wybranych czasopism.

Czasopismo	Wydawca	IF	Oplata za publikację	Model finansowania	Zasady archiwizacji autorskiej	Kolor RoMEO
Scand J Work Environ Health	Finish Institute of Occupational Health	3,122	1 200 €	Open Access Option	Preprint V Postprint X PDF wydawcy Vw (24 m-ce)	żółty
Occup Environ Med	BMJ	3,020	1 700 £ 2 515 € 3 145 \$	BMJ Unlocked	Preprint V Postprint Vw (6 m-cy) PDF wydawcy X	żółty
J Occup Environ Med	LWW	2,062	*	OvidOpenAccess	Preprint V Postprint Vw (12 m-cy) PDF wydawcy X	żółty
Ann Occup Hyg	Oxford	1,949	1 700 £ 2 550 € 3 000 \$	Oxford Open	Preprint V Postprint Vw (12 m-cy) PDF wydawcy Vw (12 m-cy)	żółty
Int Arch Occup Environ Health	Springer	1,889	2 000 € 3 000 \$	Springer Open Choice	Preprint V Postprint V PDF wydawcy X	zielony
Am J Ind Med	Wiley	1,625	1200-3000 €	Wiley Open Access	Preprint V Postprint Vw (0-24 m-cy) PDF wydawcy X	żółty
J Occup Health	Japan Society for Occupational Health	1,550	*	*	*	*
Int J Occup Med Environ Health	Nofer Institute of Occupational Medicine	1,227	*	*	*	*
J Occup Environ Hyg	Taylor & Francis	1,189	1 725 £ 1 900 € 3 250 \$	Open Selected	Preprint V Postprint Vw (12-18 m-cy) PDF wydawcy X	żółty
Occup Med	Oxford	1,136	1 700 £ 2 550 € 3 000 \$	Oxford Open	Preprint V Postprint Vw (12 m-cy) PDF wydawcy Vw (12 m-cy)	żółty
Int J Occup Environ Health	Maney Publishing	1,035	1 250 £ 2 000 \$	More OpenChoice	Preprint V Postprint V PDF wydawcy X	zielony
Arch Environ Occup Health	Taylor & Francis	0,846	1 725 £ 1 900 € 3 250 \$	Open Selected	Preprint V Postprint Vw (12-18 m-cy) PDF wydawcy X	żółty
Journal of Occupational Science	Association of Occupational Science, Taylor & Francis	*	1 725 £ 1 900 € 3 250 \$	Open Selected	Preprint X Postprint Vw PDF wydawcy X	biały

V – zgoda na archiwizację, Vw – po spełnieniu warunków, X – zakaz, * – brak danych

Kolor RoMEO – polityka archiwizowania:

Zielony - wolno archiwizować preprinty i postprinty

Niebieski - wolno archiwizować postprinty

Żółty - wolno archiwizować preprinty

Biały - nie wolno archiwizować

Kierując się specyfiką artykułu wchodzi na stronę internetową poszczególnych wydawców, aby dokładnie sprawdzić jaka jest dalsza procedura składania artykułu do redakcji i czy wydawca stosuje jakieś zniżki w opłatach.

Oxford Open, który wydaje dwa czasopisma z omawianej dziedziny „Annals of Occupational Hygiene” i „Occupational Medicine”, proponuje dodatkowe ulgi z 1700 £ do 850 £ lub całkowite zwolnienia z opłat dla autorów z krajów rozwijających się. Wydawca ten stosuje model hybrydowy publikując część artykułów w formie otwartego dostępu a część w sposób

tradycyjny. Autor może sam zapłacić lub znaleźć sponsora, który sfinansuje należności. Po zapłaceniu publikacja znajdzie się od razu w otwartym dostępie i repozytorium PubMed Central.

Decydując się na czasopismo „International Archives of Occupational and Environmental Health” autor powinien zapłacić 3 000 \$. Naukowcy z Polski mogą skorzystać z programu Open Choice, który umożliwia otwarte publikowanie bez ponoszenia kosztów przez naszych autorów. W 2010 r. został uruchomiony projekt finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego pozwalający na publikowanie otwarte w czasopismach wydawnictwa Springer. Artykuły mogą być archiwizowane i udostępniane w repozytorium autorskim lub instytucjonalnym autora jak też w repozytorium PubMed Central.

Wybierając impaktowane czasopisma, które nie określiły jeszcze swojej polityki wobec otwartego dostępu i nie zgłosiły tego do serwisu SHERPA/RoMEO, autor powinien skontaktować się bezpośrednio z wydawcą, aby poznać zasady udostępniania. Brak określenia jednoznacznych zasad wobec Open Access występuje zazwyczaj wśród mniejszych wydawców. Jeśli autor zdecyduje się na „Journal of Occupational Health” wydawany przez Japan Society for Occupational Health to przekona się, że dostęp do pełnych tekstów jest bezpłatny a wydawca współpracuje z największą japońską platformą czasopism elektronicznych J-STAGE. Za jej pomocą rozpowszechniane są pełne teksty publikacji, przeszukiwane przez światowe systemy indeksujące, zapewniając szybką nawigację i łatwy dostęp do artykułów.

W przypadku czasopisma „International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health”, które redagowane jest w Instytucie Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera w Łodzi, pomimo braku określenia zasad otwartego publikowania artykuły z lat 2006-2010 są w wolnym dostępie na stronie wydawcy (Versita). Natomiast publikacje z lat 2011-2012 archiwizowane są w bazie wydawnictwa Springer udostępnianej w ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki dla wszystkich ośrodków akademickich w kraju. Redakcja tego czasopisma znajduje się w Polsce co ułatwia kontakt w przypadku chęci opublikowania pracy.

Wiley jako wydawca czasopisma „American Journal of Industrial Medicine” oferuje wolny dostęp po dokonaniu opłat przez instytucję, z której pochodzi autor lub po wpłynięciu dotacji od fundatora. Artykuły te są udostępniane osobom, które nie subskrybują czasopisma, równocześnie są zamieszczane w repozytorium PubMed Central.

Autor może zdecydować też o opublikowaniu artykułu w elektronicznym czasopiśmie „Journal of Occupational Medicine and Toxicology” wydawnictwa BioMedCentral. Nie posiada ono jeszcze wskaźnika IF (przewidywany wskaźnik według wydawcy: 1,11). Wszystkie artykuły publikowane są na zasadach Open Access. Autor może archiwizować pre- i postprinty, jak również wersję wydawcy. Prace dostępne są od razu w PubMed Central. Opłaty za publikacje mogą zostać obniżone lub zniesione w całości w ramach programu członkowskiego.

Podsumowanie

Otwarty model publikowania zapewnia łatwiejszy dostęp do wyników badań, lepszą dostępność do treści dla naukowców, przyczynia się do większego wykorzystania wyników prac badawczych, zapewnia łatwiejszy dostęp dla przedsiębiorców wpływając na podejmowanie innowacyjnych działań w gospodarce. Chociaż pod względem finansowym rosną koszty przygotowania publikacji elektronicznych i utrzymania platformy dostępowej oraz archiwum to jednak korzyści społeczne i gospodarcze z otwartości w dostępie do wiedzy są bardziej istotne dla rozwoju. Odbiorca wiedzy zyskuje szybką i bezpłatną informację z rzetelnych źródeł. Autorzy chcąc włączyć się w nurt otwartego publikowania powinni planować koszty już na etapie projektowania budżetu badań.

Bibliografia:

1. Niezgódka M. [et al.]: Wdrożenie i promocja otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych. Praktyki światowe a specyfika polska. Przewidywane koszty, narzędzia, zalety i wady. Warszawa: ICM, 2011. Dostęp: http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Nauka/Polityka_naukowa_panstwa/Analizy_raporty_statystyki/20120208_EKSPERTYZA_OA_ICM.pdf [odczyt 08.08.2012].
2. Bedyk E.: Polak zdolny, ale nie innowacyjny. Zapomnieć o zombi. Dostęp: <http://www.polityka.pl/nauka/technika/1529047,2,polak-zdolny-ale-nie-innowacyjny.read> [odczyt 09.08.2012].
3. Rzetelność w badaniach naukowych oraz poszanowanie własności intelektualnej. Publikacja Zespołu do Spraw Dobrych Praktyk akademickich Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Dostęp: http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/ministerstwo/Publikacje/20120806_rzetelnosc_broszura_fin.pdf [odczyt 17.08.2012].
4. SHERPA/RoMEO: publisher copyright policies & self-archiving. Dostęp: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/> [odczyt 20.08.2012].